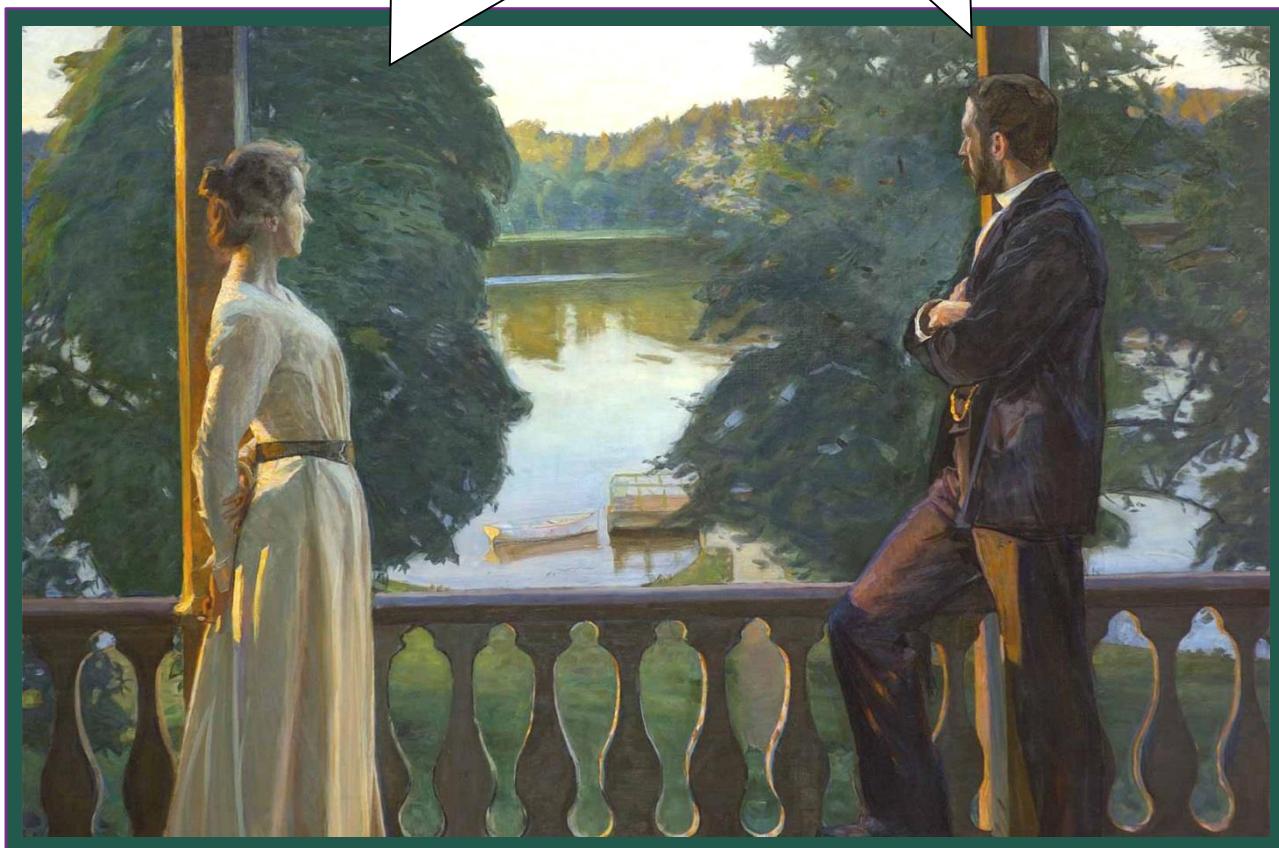

Femtio nyanser av modala hjälpverb *eller* Modala hjälpverb för dummes

En sån vacker kväll! Jag **borde** gå och sova, **måste** gå upp tidigt och **kan** inte ta sovmorgon, men **vill** hellre stanna här.

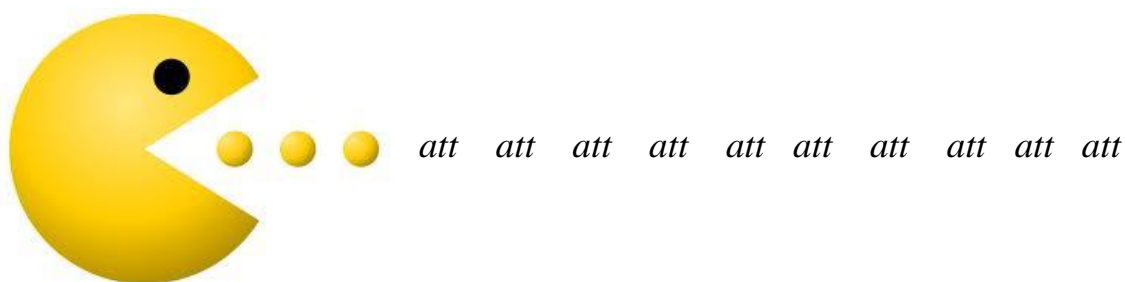
Vill du det? Med mig?
Vad **mån**de hända då?

MARIKA LAGERVALL

Har du tänkt på...?

- **Det finns fem verb i svenskan som inte slutar på –r i nutidsformen** (presens), nämligen *kan, vill, ska, må* och *vet*. Jämför t.ex. *springer, dricker, sover, lovar, behöver, börjar, vågar, skriver, är, har* och *får*. Dessa fem verb har kvar rester av en gammal böjningstyp och alla utom *vet* är modala hjälpverb, dvs. *kan, vill, ska* och *må*).
- **Modala hjälpverb kan inte följas av infinitivmärket *att***, t.ex. *Han kan att cykla* funkar inte, men däremot *Han försöker/lovar/börjar att cykla* och *Han kan cykla* (utan *att*). De mest typiska modala hjälpverben tar aldrig infinitivmärke, medan andra verb varierar. Bruket *att* utelämnat infinitivmärket har även spridit sig till andra verb, som t.ex. *kommer* i *Han kommer gå hem*.
- **Många modala hjälpverb kan inte användas som självständiga verb**. *Jag ska boken* funkar inte, men däremot *Jag ska läsa/skriva/låna boken*. Det finns vissa undantag, t.ex. *Jag ska hem*, och *Hon kan läxan*.

”...vi kan lika gärna se hjälpverben som små illvilliga parasiter, som tar ifrån huvud verbet både dess tempusbärande funktion och dess effekt i verkligheten. [...] Alla som har barn, har varit barn eller över huvud taget lever, känner till att skillnaden mellan *Jag städar* och *Jag ska städa* kan vara helt avgörande för städningens själva existens.”
(Sara Lövestam, *Grejen med verb* 2014)

Liten ordlista

Verb – ord man kan sätta ”utav bara fan” efter, t.ex. *springa, lova, svära*

Hjälpverb – verb som alltid står tillsammans med ett annat verb och påverkar det verbets betydelse, t.ex. *måste*.

Modal – betydelse som i regel uttrycker talarens attityd till det sagda, t.ex. i form av osäkerhet, önskan, tvång eller möjlighet.

Böjning – verbens former som uttrycks med ändelser eller **omljud**, t.ex. *kunna-kan-kunde-kunnat* och *lova-lovar-lovade-lovat*. Kan vara stark, svag eller oregelbunden.

Starka verb – böjs i tempus med omljud, t.ex. *springa-springer-sprang-sprungit*.

Svaga verb – böjs i tempus med ändelser, t.ex. *lova-lovar-lovade-lovat*.

Oregelbundna verb – andra mönster, t.ex. **preterito-presentisk** böjning.

Tempus – verbens tidsformer, består av infinitiv, presens, preteritum och supinum, samt sammansatta former som perfekt och pluskvamperfekt.

Infinitiv – verbens grundformer, t.ex. *kunna, vilja, springa*.

Presens – verbens nutidsformer, t.ex. *kan, vill, springer*.

Preteritum – verbens dåtidsformer, t.ex. *kunde, ville, sprang*.

Kallades förr imperfekt.

Supinum – verbens form för avslutad dåtid, t.ex. *kunnat, velat, sprungit*. Används i perfekt *har kunnat* och i pluskvamperfekt *hade kunnat*.

Preterito-presentiska verb – verb som böjs med former från den starka verbböjningen i presens och från den svaga verbböjningen i preteritum, t.ex. *kunna-kan-kunde-kunnat*. Presensformen *kan* har omljud som preteritum hos starka verb och preteritumformen *kunde* har ändelse som preteritum hos de svaga verben.

Urgermanska – Språk som var föregångaren till svenska, norska, danska, isländska, färöiska, engelska, tyska m.fl. Det finns inga texter bevarade utan det man vet om språket vet man genom jämförelser mellan språken.

Omljud – vokalförändring mellan två former av samma ord, t.ex. *kunna-kan*.

Konjunktiv – gammal form för bl.a. önskan, finns idag främst kvar i *vore*.

Passiv – verbens s-former, såsom *jagades, behövs, unnas*.

Modala hjälpverb

Verb som används som hjälpverb och som **uttrycker saker som** attityd, osäkerhet, nödvändighet, förmåga och möjlighet.

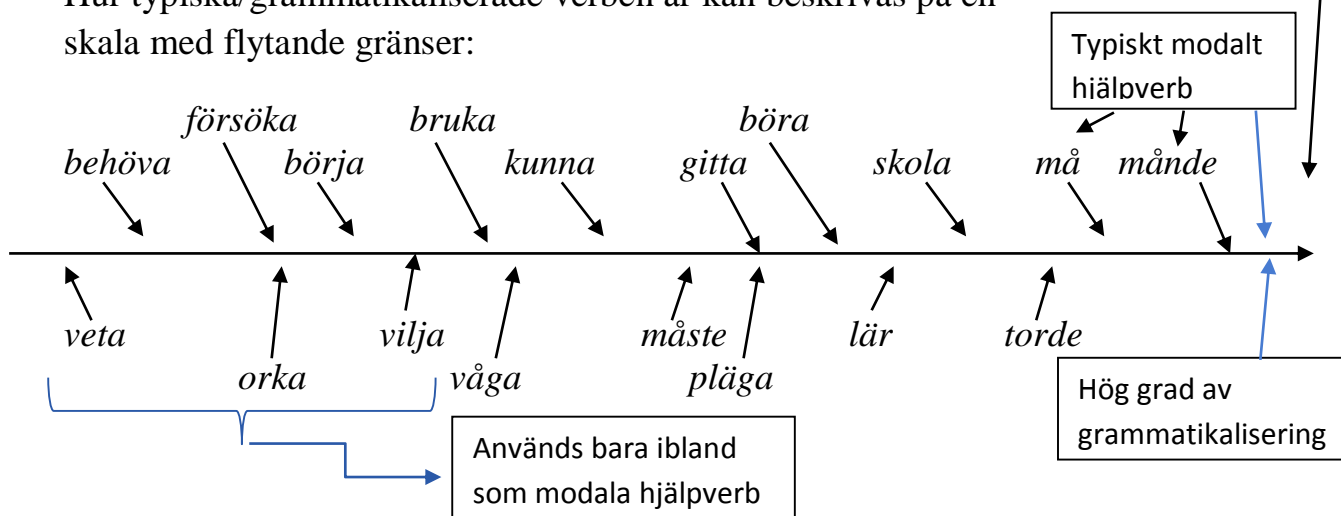
Har en rad **typiska egenskaper** som utmärker dem, t.ex. att de inte följs av infinitivmärket *att*, och att de saknar former för bl.a. passiv och imperativ.

Verben kan vara mer eller mindre typiska och det finns **ingen tydlig gräns** mellan modala hjälpverb och andra sorters hjälpverb.

Många av egenskaperna kan förklaras av en språkförändringsprocess kallad **grammatikalisering**. Den betyder att ord blir mer grammatiska, bl.a. mindre självständiga, mindre konkreta betydelser och färre former.

Typiska modala hjälpverb = hög grad av grammatikalisering hos hjälpverbet.

Hur typiska/grammatikaliserade verben är kan beskrivas på en skala med flytande gränser:

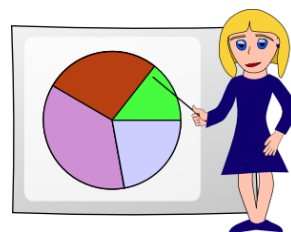

Verben blir i regel mer och mer typiska/grammatikaliserade, men undantag finns. Verb som slutat att användas som hjälpverb är t.ex. *äga* och *mena*.

Verbens typiska egenskaper

Många beror på verbens grad av grammatikalisering, t.ex. att verben inte används självständigt.

Vissa andra beror på verbens ursprung och utveckling, t.ex. att vissa verb saknar presensformen *-r*, *kan*, *ska*.

De modala hjälpverbens ursprung

Urgermanska

Exempel: *kunnan, *skulan, *magan

Pratades innan språken nedan blev egna språk, ca 1000 fKr – 200 eKr)

svenska	danska	norska	färöiska	isländska	engelska	tyska
<i>kunna</i>	<i>kunne</i>	<i>kunne</i>	<i>kunna</i>	<i>kunna</i>	<i>can</i>	<i>können</i>
<i>skola</i>	<i>skulle</i>	<i>skulle</i>	<i>skula</i>	<i>skulu</i>	<i>shall</i>	<i>sollen</i>
<i>må</i>	<i>måtte</i>	<i>måtte</i>	<i>mega</i>	<i>mega</i>	<i>may</i>	<i>mögen</i>

Verben har ett gemensamt ursprung.

De första modala hjälpverben uppstod i en grupp verb med speciell böjning.

Preterito-presentiska verb

Urgermansk tid

En liten grupp verb med speciell böjning.

Böjningen är en blandning mellan den äldre starka böjningen och den nyare svaga böjningen.

Infinitiv-Presens-Preteritum-Supinum

Stark böjning: springa-springer-**sprang**-sprungit

Svag böjning: lova - lovar - **lovade** - lovat

PP-böjning: kunna - **kan** - **kunde** - kunnat

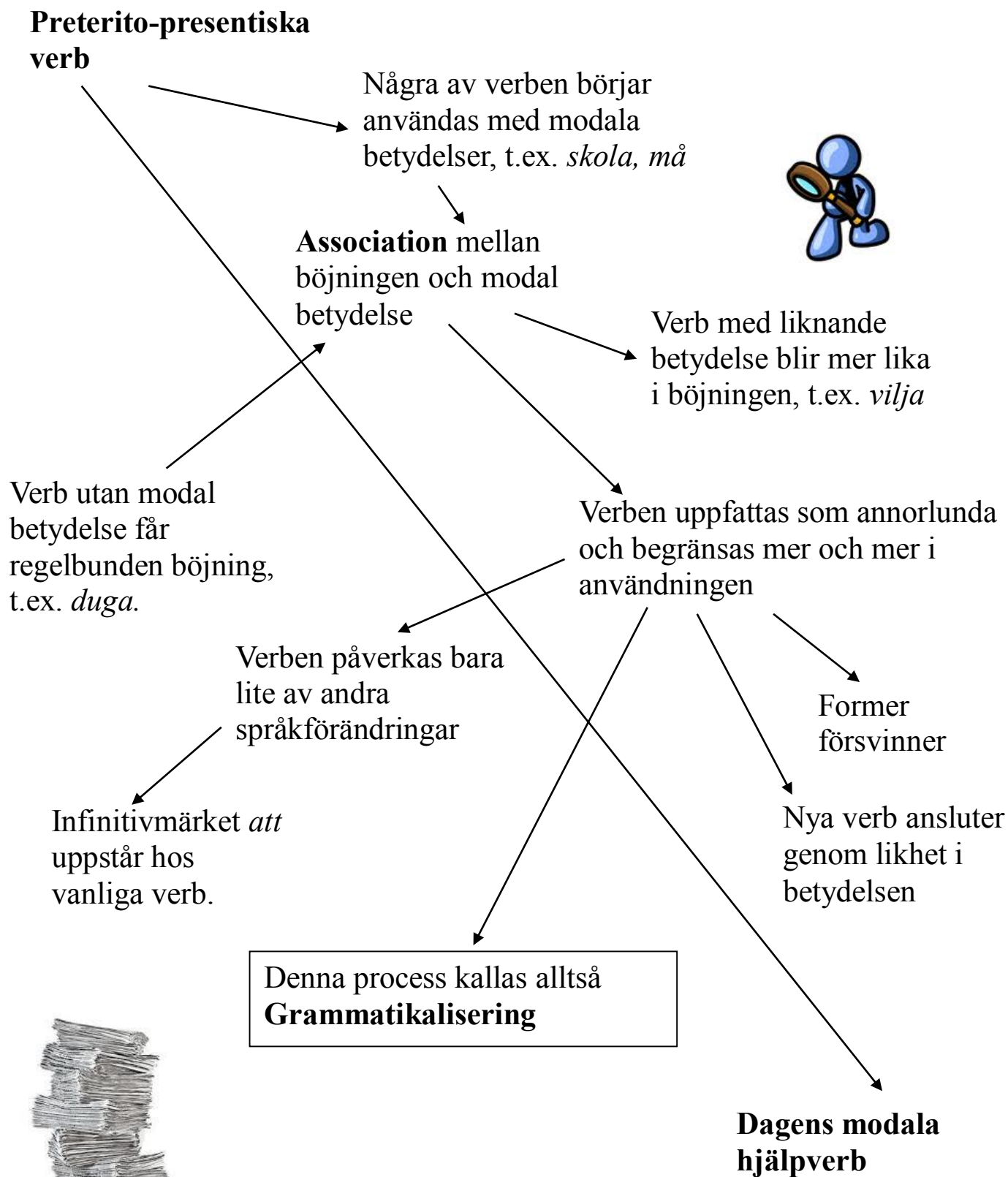
Stark böjning har vokalväxling
Svag böjning har ändelser

Preterito-presentiska verb har alltså sina presensformer (nutid) från de starka verbens preteritum (dåtid) och sina preteritumformer från de svaga verbens preteritum.

Detta beror från början (lite förenklat) på en betydelseförändring.

Tidslinje (urgermanska till idag)

Sammanfattning

Den extremt förenklade och förkortade versionen:

Avhandlingen (den tjocka, tråkiga boken) handlar om en grupp ord (s.k. verb), närmare bestämt en särskild sorts ord (modala hjälpverb), som betar sig lite märkligt (i former och användning) och hur och varför det har blivit så.

Deckarversionen:

Det började bra. Språket gick att beskriva i en grammatik och dit hörde även den lilla och ofta förbisedda gruppen hjälpverb. Ända från början hade hon dock en känsla av att något var fel. Det var något med de här verben som inte stämde. Varför hade de ingen ändelse i nutidsformen och vart hade deras infinitivmärke tagit vägen? Det var borta och ingen visste varför. Några verb hade dessutom inte setts till på mycket länge. Något var definitivt fel och hon tänkte inte ge sig förrän hon visste vad.

Romanversionen

Gruppen modala hjälpverb hade haft en tuff resa och gått igenom mycket tillsammans. Några hade inte orkat utan fått begravas längs vägen, medan nya hade fötts och utökat gruppen. De hade inte gjort den långa vandringen helt ensamma. Här och där hade de stött på andra grupper och snappat upp nyheter och trender av dem, men i stort sett hade gruppen hållit ihop. När nymodigheten infinitivmärke hade dykt upp hade de samlade stått emot all påverkan och i stället fått några andra grupper att ansluta sig till dem. Varför gruppen hade skiljt ut sig från de andra grupperna från början var det dock inte längre många som visste.

Sagoversionen

Det var en gång för länge sedan en grupp ord som kallades preterito-presentiska verb. Denna lilla grupp utmärkte sig genom sin betydelse och sina speciella karaktärsdrag och hölls samman av dessa. Åren gick och många mansåldrar förflöt. I den preterito-presentiska gruppen hade dock något nytt börjat spira som skulle komma att bli mer och mer betydelsefullt. Detta var de första modala hjälpverben. När människorna spred ut sig över större landområden och språket förändrades i olika riktningar fanns de modala hjälpverben kvar och fortsatte den utveckling som var påbörjad för så länge sedan att ingen längre mindes det.

Den rimmade versionen

Modala hjälpverb är en grupp
Som blivit satta under lupp
Med konstig böjning i varje tum
Och ett presens från preteritum
I användning de kommer till korta
Infinitivmärket *att* är borta

Andra språk är ganska lika
I hur verben språket berika
Samma ursprung kan förklara
Hur verben kan så udda vara
Allt du vill om detta veta
Kan du nu i boken leta.

Några korta slutsatser

- **Verben påverkas fortfarande av ursprunget** i de preterito-presentiska verben, t.ex. verbet *veta* som har kvar böjningen men ändå inte används som ett typiskt modalt hjälpverb.
- Flera av verbens **typiska egenskaper** kommer från deras utveckling och har knutits till verbgruppen efterhand, t.ex. att verben inte tar infinitivmärke.
- Verben befinner sig i en **ständig pågående process av grammatikalisering**. Några verb kommer troligen att bli mer typiska som modala hjälpverb, t.ex. *bruka* och *våga*.
- **Av de ovanliga verben** är det mest troligt att de som inte används som typiska modalverb försvinner först, t.ex. *pläga* och *gitta* (och först senare *må* och *torde*).
- Det finns en **kärna av modala hjälpverb** som har använts på ungefär samma sätt i hela den svenska språkhistorien; *kunna*, *må*, *skola* och *vilja*.
- Allt fler verb **närmar sig de modala hjälpverben** i användning och betydelser och gör gränsen mellan ett typiska modalt hjälpverb och ett självständigt verb ännu vagare.
- För att dra en gräns mellan typiska modala hjälpverb och övriga hjälpverb behöver man **kombinera olika egenskaper** verben ska ha.

